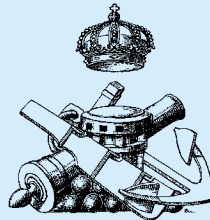


# *Den hotbildsbefriade flottan – kan den finnas?*

*Av Christer Hägg*



Särtryck ur Tidskrift i Sjöväsendet N:r 1 2013

Sid 17-28



Ledamoten  
CHRISTER HÄGG

*Christer Hägg är f.d. kommandör och har bl.a. tjänstgjort som CI.hkpdiv, Marinattaché i Washington samt som Flaggkapten i Kustflottan.*

## ***Den hotbildsbefriade flottan – kan den finnas?***

***Professor Wilhelm Agrell avslutade sitt uppmärksammade tal "Nedgång och fall – och sedan" vid Folk och Försvar konferensen i Sälen 2011 med ett antal reflektioner om framtidens fundament för vårt nationella försvar. Efter att han redogjort om innehållet i sin bok "Fredens Illusioner", där han, på ett mycket klargörande sätt, visat hur de senaste 10 årens försvarsberedningar och försvarsbeslut skapat en sörja av olika hotbilder och minskande målsättningar för det nationella försvaret – alla anpassade efter det "lagoma" hotet dvs. i det här fallet det hot man anser sig ha råd med av statsfinansiella skäl, sade han: "En andra och sammanhängande fråga handlar om att vi nog inte skall bry oss alltför mycket om hotbilder, åtminstone inte när vi talar om behovet av ett samhällsskydd och nationellt försvar. Hotbilden bor hos betraktaren, framtiden är något annat, och ibland något helt annat. Istället för att tvista i all oändlighet om prognoserna, där det enda vi med säkerhet vet är att de kommer att visa sig vara fel i det ena eller andra avseendet, borde vi kunna konstatera att en grundläggande förmåga att försvara samhället och medborgarna, det bör vi ha oberoende av hur vi tror att världen skall se ut. Idag är vi under den nivån. Hur långt under är en av de frågor vi behöver diskutera på allvar."***

Vad hände efter detta? Total tystnad. Jag håller med Agrell. Vi behöver verkligen diskutera Försvarsmaktens uppgifter och innehåll från ett nytt perspektiv. Många är nog också på det klara med att vi ligger under en rimlig grundläggande nivå och behöver göra något åt det. En ståndpunkt som vice statsministern Jan Björklund ansluter sig till i en intervju i Svenska dagbladet den 11 februari 2013.

En mycket berättigad följdfråga är – hur mycket under? För att reda ut detta måste man ta tag i frågan vilka parametrar som styr om man inte skall låta den ständigt växlande och med största sannolikhet felaktiga, framtida och hypotetiska hotbilden styra försvarsmaktens utformning.

Begreppet hotbild används på olika sätt och är ofta tvetydigt. Hotbilder kan ju fin-

nas för nutid och för framtid och på olika nivåer; strategisk, operativ eller taktisk. I det här sammanhanget är det hotbilder som är prognoser för framtiden på strategisk nivå som är föremål för diskussionen. Det är dessa som ligger till grund för försvarsbeslut som får konsekvenser långt in i framtiden. Hotbilderna innehåller en mix av bedömda framtida militära resurser, avsikter och risker. Det är också dessa som Agrell menar ha slagit fel allt för ofta och att vi därför borde lägga dem åt sidan och börja i en annan ände; nämligen att vaska fram den grundläggande försvarsförmåga som vi behöver ”oberoende av hur vi tror att världen skall se ut”.

Av olika skäl begränsar jag mitt följande resonemang till Flottan och dess roll i det nationella försvaret. De andra vapenslagen, samt deltagandet i de internationella uppgifterna och förmåga att lämna och ta emot hjälp kan säkert behandlas på ett likartat sätt.

## Tillbakablick

Sedan den 7 juli 1522 har vi haft en flotta. Då ankrade nämligen den första flottan upp på svenskt vatten. Den bestod av ett dussintal skepp som Gustaf Wasa köpt från Lybeck och, med hans egna ord, varit tvungen att ”sätta sig i dråplig skuld” för. Någon månad senare anlände ytterligare ett tiotal skepp från Hansan, inhyrda på kredit. Den första flottan var direkt behovsstyrd – den danska flottan (bildad 1510) kunde nämligen föra förnödenheter och soldater till den av svenskarna belägrade danska garnisonen i Stockholm. Gustaf Wasa förstod att utan en egen flotta som kunde förhindra de danska sjötransporterna till Stockholm skulle han inte kunna befria staden. Gustaf Wasas order till den första flottan torde ha varit rak och tydlig; stoppa alla

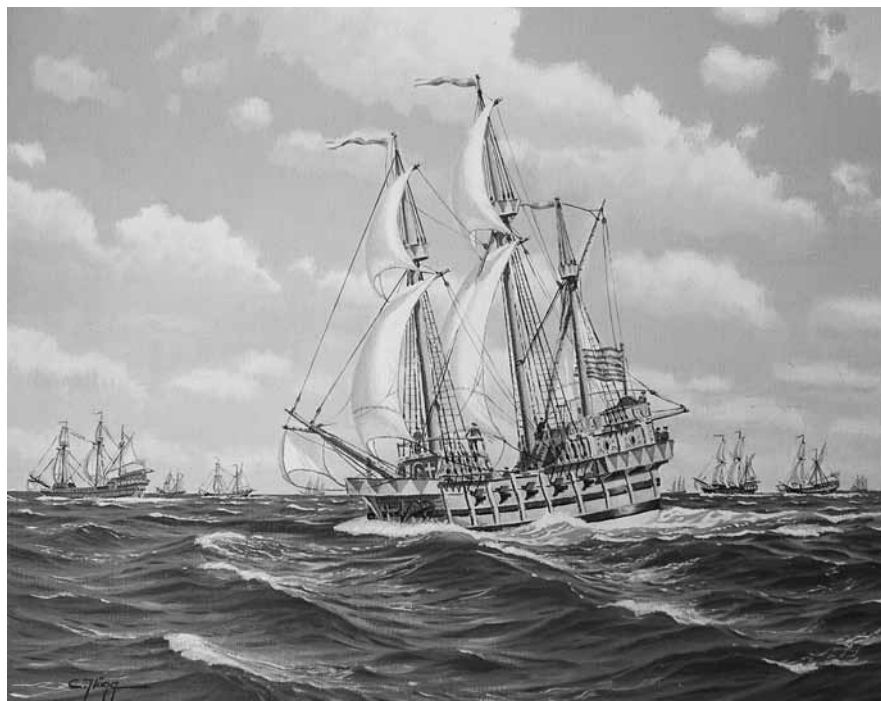
sjötransporter till Stockholm. Detta blev också den första svenska flottans första uppgift och den löstes. Tillförsel av förnödenheter sjövägen kom inte fram och danskarna i Stockholm gav upp efter en tuff svältvinter.

Sedan dess har vi haft en flotta. Den har varierat i storlek genom seklen men alltid funnits. Uppgifterna har alltid varit den klassiska; skapa kontroll över sjövägarna så att Sverige kunnat utnyttja havet för egna syften och förhindra fienden att göra det samma för sina syften.

På det hela taget har den svenska flottan varit framgångsrik. Våra sjövägar har i stort fungerat för oss i krig och örlog genom seklerna.

Någonstans har jag sett ett försök att grafiskt åskådliggöra flottans sinusformade storleksvariation genom seklerna. Tiden mellan topparna (då flottan relativt sett var som starkast) låg på ca 60-80 år. Endast då Sverige avsåg genomföra någon form av krig utom våra gränser var toppen någorlunda rätt i tiden. Att skydda förbindelserna med våra trupper på andra sidan havet var oftast huvuduppgiften. Därtill lades ofta uppgiften att konvojera våra handelsfartyg. De senaste 200 åren har vår flottas främsta uppgift varit att genom sin blotta existens, *fleet-in-being*, vara långsiktigt stabiliserande och vid ofred utgöra en tröskeleffekt som en potentiell fiende var tvungen att kalkylera med inför eventuella aggressiva planer mot vårt land.

Det verkar dock ha varit en naturlag att vi alltid kom försent med våra uppbyggnadsåtgärder då hoten från omvärlden växte. Flottans uppbyggnad under de båda världskrigen – då den var som starkast flera år efter krigssluten - är exempel på detta. Besluten att bygga upp flottan på grund av växande hot har historiskt sett



*Gustav Wasas flotta 1522. Målning av Christer Hägg.*

alltid kommit försent och tiden att åstadkomma den önskade uppbyggnaden har alltid underskattats.

Att bygga upp en Flotta i tid med hänsyn till uppväxande hot har helt enkelt inte fungerat. Alltid för litet, alltid för sent.

Det finns inget som talar för att detta skulle fungera i framtiden heller med tanke på allt snabbare politiska och strategiska händelseutvecklingar och de allt längre ledtiderna för att få fram kvalificerad materiel och personal – bådadera ett måste om ansträngningarna skall ge den effekt man önskar. Vi kommer att vara i akterhand ett antal år redan när startskottet går i det politiska system vi har. Det har skett tidigare och ligger tyvärr i sakens natur.

Agrells rekommendation att lägga hotbilderna åt sidan när man bestämmer den nominella försvarsmaktsnivån är ett nytt grepp. Man borde kunna bestämma denna nivå och sedan får man leva med den i snabbt uppkommande kriser. Växer de strategiska osäkerheterna gradvis över längre tid så kanske man kan rusta upp något förutsatt att utgångsnivån har en sådan struktur och volym att den medger utbyggnad samtidigt som flottan försöker lösa sina tilldelade och sannolikt utökade uppgifter i en eskalerande marin hotmiljö.

Detta kan synas enkelt, men det är det inte – många parametrar styr och de kuggar dessutom i varandra. Jag avser inte här föreslå hur denna nominella flotta bör se ut, till det behövs expertkunskaper

per som jag inte har, utan försöka peka på några av de parametrar som borde påverka dess storlek och sammansättning om man bortser från hotbilder.

Jag deltog en hel del i Marinens studiegruppverksamhet under senare delen av kalla kriget, en verksamhet som resulterade i flera av de fartygstyper vi har på linjen idag. Gruppernas uppgift var att studera nästa generations nya materiel, personal- och utbildningssystem och utarbeta preliminära taktiska-, tekniska- och ekonomiska målsättningar för dem. I grupperna deltog experter från marin-staben, FMV, FOA och underrättelseorganisationen och leddes ofta av en förbandschef. Förvisso ingick den rådande och officiellt antagna framtida hotbilden som en parameter i studiearbetet, men oftast var den inte till mycket hjälp. Hur man än gned på kristallkulan var hotbilden därinne oftast alltför suddig. Om den strategiska hotbilden var suddig så rådde motsatsen om hur framtida operativa och taktiska hotbilder såg ut. Det militärindustriella komplexet hemma och utomlands hade en egen agenda, vilket drev upp motståndarens framtida förmågor på ett sätt som sällan eller aldrig blev verklighet. Dessa senare hotbilder fick modernas med professionellt förnuft.

Ofta fanns det också olika uppfattningar om den ansatta hotbilden t.ex. om det framtida lufthotet mot våra fartyg – ett hot som av vissa ansågs bli mycket stort, framför allt av olika systemföreträdare utanför Marinen, men som sågs på med en sund skepsis från de sjögående förbandens sida. En skepsis som nu i efterhand visat sig var väl motiverad under 80- och 90-talen.

Hotbilden intog således en biroll i studiegruppsarbetet, istället försökte man tala om vad vi behövde för att prolongera

och uppdatera en ganska väl balanserad och flexibel flotta in i en okänd framtid. En annan faktor var att det materiella arvet påverkade mer än hotbilderna. Studiearbetet var således redan då delvis hotbildsrensat, såtillvida att de befintliga, generella operativa uppgifterna styrde i högre grad än hotbilderna. Gruppernas förslag talade mer om vad vi aktivt ville kunna åstadkomma än att reagera på diffus och varierande hotbilder. Självklart fanns ”Stormaktens” olika förmågor i dagsläget med i studiearbetet, men hur de skulle se ut i framtiden visste ingen – framtagna materiella hotbilder om hur förmågorna skulle se ut om tio år liknade ofta animerade fantasier från *Star Wars*. I själva verket hamnade ”Stormaktens” hela arsenal i avgrunden bara några år senare. Alla förgyllda hotbilder blev till sand nästan över en natt. Förutsett av – ingen!

Sjöfartsskyddet var bortmonterat ur ekvationen av politikerna redan under 1970-talet – det skulle ju ske ”med andra medel än militära”. Därmed exit för fartygsburen ubåtsjaktförmåga, som kräver större och uthålligare fartyg. Jagare och fregatter behövde således, enligt regeringen, inte omsättas. Något ubåtshot i fred fanns inte heller med i prognoserna. Allt detta fick sina trista följder under 80-talets ubåtsjaktoperationer.

Måhända sågs utrangeringen av vår fartygsburna ubåtsjaktförmåga som en ”invitation” till främmande ubåtsoperationer på vårt territorium? Beaktande vår idag nästan obefintliga ubåtsjaktförmåga och den ryska upprustningen av sin flotta - vad är sannolikheten för att detta kan inträffa igen? Ganska stor skulle jag tro. När rysk säkerhetspolitik anser att den svenska Östersjökusten och Gotland är strategiskt viktiga kommer det att ske

igen i en eller annan skepnad.

Erfarenheterna under ubåtskrisen med sitt fokus på integritetsförsvaret av vårt sjöterritorium tvingade fram en bättre litoral förmåga hos dagens sjöstridskrafter. Därmed breddades deras förmåga utöver det rena invasionsförsvaret, som också senare års internationella insatser visat prov på.

Om man, som jag, tycker att de internationella uppgifterna i första hand bör vara en ”spin off” från det man behöver nationellt, så är detta en god sak.

## **Kritisk massa**

Kritisk massa talas det ofta om i dessa neddragnetider och det med rätta.

Begreppet är ju taget från kemin. För att katalysation skall inträffa måste tillräckligt många delar vara närvarande för att få igång en reaktion. Vid underkritisk massa händer ingenting – vid kritisk massa kan man åstadkomma en stor smäll. Kritisk massa skulle i överförd bemärkelse kunna beskrivas som en omslagspunkt. Om ett materielsystem befinner sig under denna omslagspunkt i ett eller flera avseenden får man ingen eller dålig effekt. Strax över omslagspunkten borde man kunna vidmakthålla systemet och om man har tillräcklig marginal uppåt i förhållande till omslagspunkten kan man vid behov utveckla systemet kvantitativt och kvalitativt – åstadkomma en större smäll om man så behöver.

Således, över omslagspunkten får man varierande grader av positiva effekter medan underkritisk massa oundvikligen ger nedgång och fall.

Problemet är att det är många variabler som måste inkluderas i begreppet kritisk massa för att det skall kunna ge något konkret på den nedersta raden t.ex. ett minsta antal enheter av en viss sort eller

det minsta antal personer med olika kvalifikationer man behöver mm. Begreppet kan kanske kokas ned till vad som behövs för att, materiellt och personellt, hålla igång ett komplett system i fred så att det kan lösa sina uppgifter i fred, kris och krig.

### **Låt mig ta några exempel.**

I början på 1990-talet ville den kanadensiska flottan omsätta sina ubåtar. Förvarsekonomin var skral men flottan hade beräknat att minst sex ubåtar behövdes för att hålla systemet igång under dess livscykel avseende personal (rekrytering, utbildning, vidmakthållande och karriärvägar) samt teknisk support (varvs- och reparationsresurser, underhåll, reservdelar, modifieringar mm) och samtidigt hålla hög tillgänglighet för operativa uppgifter. Regeringen var enbart beredd att anskaffa tre nya ubåtar. I detta läge sade försvarsmakten nej – tre ubåtar skulle aldrig kunna hållas operativa på sikt eftersom den personella och tekniska basen skulle bli alldeles för liten. Bättre inget ubåtssystem alls än ett för litet, det senare var som att kasta pengarna i sjön. Regeringen ändrade sig och beslutade att det skulle bli fyra ubåtar.

Flottan fick rätt. Nu tio år efter leverans är tre ubåtar stationerade på västkusten och en på östkusten och bara en (1) ubåt lär för närvarande vara fullt operativ tekniskt och personellt. Systemet fick en underkritisk massa och därmed ingen operativ effekt. Pengarna i sjön alltså.

### **Ett annat exempel.**

Marinens flygväsande bestod under 1980-talet av 10 tunga helikoptrar (HKP4) fördelade på två divisioner, en på ost- respektive västkusten. Systemet kunde tekniskt sett hållas igång hjälpligt tack vare att Flygvapnet också hade

10 tunga helikoptrar av samma sort. 20 tunga helikoptrar gav ett någorlunda kostnadseffektivt flöde i de främre och bakre underhållsorganisationerna.

Personellt var det värre. För att få fram sjöoperativa besättningar fodrades det tillräckligt med flygtid till utbildning, övning och insats. Ett flygtidsuttag per besättningsmedlem och år på 200 - 250 timmar var erfarenhetsmässigt ett riktvärde för att hålla stridsdugliga besättningar, såväl utomlands som hos oss. För ett effektivt utnyttjande av materielen krävde krigsorganisationens personaltabeller två besättningar per tung helikopter. Förbandscheferna begärde följdriktigt medel för att åstadkomma detta. Ekonomiska faktorer (flygtidsbegränsningar p.g.a. otillräckliga underhålls- och driftsmedel, verksamhetshämmande arbetstidsregleringar mm) gjorde att detta beordrade läge aldrig uppnåddes – istället kunde man hålla en (1) besättning per helikopter dock endast om flygtiden drogs ned till ca 100-120 timmar per pilot och år, vilket ökade risken för haverier och tillbud samt minskade den operativa förmågan och uthålligheten. För att inte tala om det flygtidsnätande som behövdes för att utbilda nya besättningar.

Under mitten av 1980-talet, då Kustflottans ubåtsjaktstyrka sattes in i aktiva insatser under 1-2 veckor, sattes målet att kunna hålla en tung, beväpnad helikopterrote i luften under 24 timmar efter en indikation och därefter ca 12 timmar per dygn under 2-3 dygn. Därefter fick man laga efter läglighet. Just roteuppträdanget var en grundbult i taktiken – mångdubbelt effektivare än ubåtsjakt med en ensam helikopter.

För detta fodrades att Marinens samtliga helikopter- och personella resurser samlades ihop och att en rörlig basresurs

skapades för att minska anflygningsvägarnas längd d.v.s. spara in på okvalificerad an- och återflygningstid till fromma för uthållighet i operationsområdet.

För att upprätthålla krigsorganisationens krav på dubbla besättningar med önskat flygtrim hade antagligen Marinen behövt minst tredubbla flygtidsuttaget men då hade sannolikt underhållskedjan brakat ihop. Den hade ju sedan länge anpassat sig till det lägre, faktiska flygtidsuttaget avseende teknisk personal, utbyteskomponenter, reservmotorer, reparations- och tillsynsresurser mm.

För att hålla igång *fredsorganisationen* på en relativt blygsam nivå låg Marinens flygväsende med tio tunga helikoptrar således i närheten av en kritisk massa. *Krigsorganisationen* var däremot klart underkritisk. Att utöka systemets effekt till krigsorganisationens krav hade fått ske i ganska små steg och beröra inte bara Marinens ekonomi, personaltjänst och helikopterdivisionernas verksamhet i betydande grad, utan också hela det bakre underhållssystemet som måste växlas upp i samma takt. Här talade man om ledtider för anskaffning och utbildning på flera år.

Om man med detta i minnet blickar framåt och ser att planerna på att Flygvapnets helikopterflottilj skall innehålla fem tunga helikoptrar (HKP14) med sjöoperativ profil från omkring 2020 (nu finns det inga alls) så inses ganska lätt att en sådan förbandsmassa kommer att bli underkritisk kanske inte så mycket tekniskt avseende grundhelikoptern eftersom det finns 13 exemplar avdelade för markoperativa uppgifter utan sannolikt mest vad gäller de sjöoperativa besättningarna och den taktiska förmågan. Det måste återigen bli ett krav att hålla minst två sjöoperativa besättningar per



5 tunga helikoptrar av typen Helikopter 14 (NH90) med sjöoperativ profil kommer att tillföras Försvarsmakten först kring år 2020. Intill dess får man väl simulera sjöoperativ verksamhet med plastmodeller. Den ensamma ubåten därnere kan lugnt segla vidare i ytläge. Tillförseln av Hkp 14 med markoperativ profil pågår men är än så länge kantad av problem.

tung helikopter för att få bättre uthållighet, vilket i viss mån kan kompensera det låga antalet enheter. Detta torde innebära ett flygtidsuttag per helikopter på ca 1000 timmar per år. Flygtidskostnaderna per helikopter och år skulle säkert överstiga 20 - 30 Mkr. Mycket talar för att medel i en sådan storleksordning inte kommer att materialiseras inom en försvarsbudget på nuvarande nivå. Det blir nog bara småsmulor kvar efter att superJASen rakat rent på fågelbordet.

Uthålligheten med totalt fem tunga helikoptrar i t.ex. en ubåtsjaktprofil är lätt att föreställa sig. I bästa fall har man tre till fyra operativa helikoptrar vid varje givet tillfälle med i bästa fall 1,5 besättning per helikopter, vilket skulle kunna ge en (1) helikopterrote i operationsområdet under ett halvt dygn och därefter

en (1) helikopter i luften halva dygnet under några dygn. Är detta tillräckligt? Även med de mest modesta operativa och taktiska krav man överhuvudtaget kan ställa så är detta helt klart en underkritisk massa.

## Forcerad uppbyggnad

Kapacitet för en forcerad uppbyggnad av våra fartygssystem är en svårlost ekvation. Man måste utgå ifrån att när de befintliga fartygen verkligen behövs i full utsträckning t.ex. i en hastigt tilltagande hotfull situation så finns det mycket små möjligheter att utöka organisationen. För det behövs mer personal och fler plattformar, båda med långa ledder, sannolikt för långa i dagens snabbt skiftande värld. Dessa ledder rör sig säkert minst om 5 år förutsatt att fartyg av befintlig typ byggs



med prioritet och att personal rekryteras, utbildas och mixas in med befintlig mer erfaren personal. Om man från början har två besättningar per fartyg är åtminstone den personella flaskhalsen delvis undanröjd. Den materiella kvarstår dock.

Dubbla besättningar i fredstid är således en bra beredskapsåtgärd, den ger ett bättre utnyttjande av fåtalig materiel och en personalkader som kan bemanna tillförd materiel och/eller utgöra avbytesbesättningar, men som naturligtvis kostar pengar att hålla sig med. Både de ökade personella kostnaderna och nödvändigheten att ge dubbla besättningar tillräcklig tid till sjöss kommer minst att dubbla dagens driftsbudget.

Utan sådana kraftfulla åtgärder kan man med stor säkerhet påstå att dagens flotta är underkritisk avseende forcerad uppbyggnadsförmåga. Om man till detta lägger att den kanske är underkritisk från början blir det trista scenariot att flottan sannolikt kommer att sjunka ned i en döds spiral.

## Personal

Givetvis kan personalkadrarna vara en dimensionerande faktor. Innan man kan utbilda personal och sätta in den på linjen måste den rekryteras. Dragningskraften på den personal man vill ha beror på flera faktorer.

En ung person som tänker sig att söka till flottan ställer sig flera frågor innan han eller hon skriver under på den nedersta raden. Lönen är sannolikt inte av högsta prioritet, däremot möjligheten att få komma ut och tjänstgöra på fartyg, att ha möjligheter att få vidareutbildning, att efterhand få utökat ansvar, att ha möjlighet att avancera inom sitt yrke.

Det nya befälssystemet torde skapa inlåsningseffekter eftersom personalra-

marna är så snäva och de individuella utvecklingsmöjligheterna verkar vara små. Var skall de nya sjöofficerarna placeras om personalrörelsen uppåt och åt sidorna är liten och långsam för de redan ombord placerade? Hur skall de nya lotsas mot allt högre befattningar ombord när deras erfarenhet och kunskaper ökar?

För att få igång ett flöde krävs helt enkelt tillräckligt antal fartyg. Ett mått kan vara hur två sexbåtsdivisioner under 70-/80-talen med torped-/robotbåtar löste detta dilemma genom att ha 8 båtar fullrustade, två bemannade ”skolbåtar” och två i depå, alternativt på varv, med nyckelbesättning. Inom ett system med totalt 12 båtar kunde personalflödet och -rotationen hållas igång ganska hyggligt för de yngre officerarna med hjälp av divisions- och flottiljstabsbefattningar, lärartjänster och vidareutbildningar iland. Systemet fungerade på det hela taget bra och förtidsavgångarna bland dem var få. De flesta ansåg sig vara väl omhändertagna och matchade under sin tidiga karriär. Jämfört med stormaktsmariner fick våra unga sjöofficerare tidigt stort ansvar ombord – detta lockade säkert mer än alla skrivade rekryteringsannonser kan göra idag.

Mot denna bakgrund så torde personalramarna vara underkritiska idag. Personalsektorn kan uppenbarligen inte ens leverera fullt ut till den nuvarande låga materiella nivån (Riksrevisionens rapport RiR 2012:18). Särskilt som andra lösningar också finns t.ex. ett antal personer med unika kompetenser som är speciellt certifierade. Utan en unik och certifierad befattningshavare kan fartyget kanske inte utföra sina uppgifter och övningar eller ens lämna kaj. Avsatta reserver för dessa finns inte.

Jag kan inte se annat än att nedgången



*Torped- och robotbåtar förtöjda vid Gälö under 80-talet.*

kommer att fortsätta om man inte utökar personalramarna så att de tjänster som nu är av typen bemanningsuppdrag t.ex. lärarbefattningar iland och som bemannas från de sjögående förbanden i stället blir fasta tjänster så att rotationen mellan land och sjötjänst kommer igång på ett planerat och effektivt sätt. Som det nu tydligen är, uppstår vakanser antingen ombord eller i land. Antingen minskar fartygens operativa förmåga, t.ex. inom ubåtsjakt på grund av att den fåtaliga ubåtsjaktpersonalen blir landkommenderad till lärartjänster eller så utarmas förmågan för att tillflödet av utbildad ubåtsjaktpersonal sänks på grund av att lärare saknas.

Hur man än vänder sig åstadkoms skador som blir svåra att reparera. Personalerförlighet inom systemen är nödvändigt.

## Vapen

Utän adekvata vapen blir flottan endast en mycket dyrbar båtclubb.

Den gamla sanningen, att stridens tre grundelement är *rörelse, eld och skydd*, betyder, att utan adekvat förmåga inom alla dessa tre element, blir det ingen eller dålig stridseffekt. Vissa uppgifter kanske

inte ens kan utföras.

Hur dessa element balanseras ut i varje system är en delikat fråga men det står klart att luckor i luftförsvaret – t.ex. frånvaro av fartygsburen lv-robot - eller i vapenverkan – t.ex. frånvaro av målanvändningshelikopter för sjörobotsystemet – kan göra att hela fartygssystem sannolikt hamnar på en underkritisk taktisk- och stridsteknisk nivå i vissa uppdragstyper. Förmågan till väpnad strid blir underkritisk och den är ju ändå själva grundbulten för vårt nationella försvar.

## Nationella maritima behov och uppgiftsställningar

Om inte regering och riksdag kan definiera samhällets behov i konkreta termer kommer allt fortsätta att flyta omkring i en veritabel kökknemödding. Nu säger regeringen att hela landet skall försvaras och att grunden för Försvarmakten ligger i att kunna genomföra väpnad strid. Gott så, men vad betyder detta konkret?

Resultatet av studier, analyser och riksdagsbeslut av nationella behov, måste

brytas ned och uttryckas genom konkreta och tydliga marina behov. Behoven kan uttryckas som t.ex.:

- sjötransporter till och från landet, till och från Gotland och längs våra kuster skall kunna skyddas.
- viktiga hamnar skall kunna hållas öppna.
- omgivande havsområden skall kunna övervakas öppet och dolt.
- kränkningar eller olagligt utnyttjande av vårt sjöterritorium skall kunna förhindras.
- anfall mot vårt land över havet skall kunna hejdas.
- mm.

Dylika övergripande nationella marina behov för skydd av samhälle och befolkning kan sedan brytas ned till konkreta uppgifter för Försvarsmakten. Här kommer några exempel:

- håll ständigt två patrullfartyg till sjöss i Östersjön och ett i västerhavet.
- beredd att sätta in minst tre operativa ubåtar i Östersjön och en i Västerhavet under lång tid.
- beredd att sätta in en komplett ytstridsflottilj i Östersjön 24 timmar efter order och en division i Västerhavet.
- beredd att hålla två handelshamnar öppna på västkusten, två i Östersjön och en i Bottenhavet.
- upprätta två marina operationsbaser i Östersjön och en i Västerhavet.
- beredd lägga ut X antal sjömineringar och minera Y antal hamnar.
- beredd hålla utpekade handelshamnar och marina operationsbaser minröjda.
- beredd att sätta in en tillfälligt sam-

mansatt ubåtsjaktstyrka i Östersjön 24 timmar efter order.

- kunna skydda våra sjötransporter i Östersjön, inklusive till och från Gotland samt i Västerhavet.
- mm.

Uppgiftsställningar av denna typ definierar den önskade marina grundnivån av samhällsskyddet – en marin gard. Denna gard skall vi inte sänka förrän matchen är över.

Det blir som att börja om från början, som om man inte har någon marin alls, vilket kan verka nära förestående, men avser att bygga upp en dylik.

Gör som Gustaf Wasa; definiera behoven, styr genom konkreta uppgifter och anskaffa det som behövs för att lösa dem. Även om vi hamnar i ”dråplig skuld”. Skall detta vara så svårt?

## Slutsatser

Allt detta kräver ett djuplodande studiearbete där man klargör den grundläggande, hotbildsrensade marina förmåga som skyddet av vårt samhälle och befolkning kräver idag och på sikt. Därefter beräknas den marina grundstrukturen och om den i något avseende är underkritisk. I så fall växlas den funktionen upp så att grundförmågan ligger på rätt sida om omslagpunkterna. Ovanpå denna miniminivå, kan man sedan lägga till de förmågor som behövs för att kunna växla upp förbandsmassan vid behov på litet längre sikt och om det behövs någon unik förmåga för internationella uppgifter.

Kritisk massa ger bara svar på hur en absolut miniminivå ser ut. Det kan vara ett sätt att ställa politikerna mot väggen; Vill ni eller vill ni inte ha dessa funktioner?

Men det kanske behövs mer för att lösa



*HMS Nyköping, en av fem Visbykorvetter i vinterskrud. Antalet ytstridsfartyg tillsammans med antalet besättningar ligger farligt nära en kritisk massa. Foto: FM*

de nationella behoven. Man kan då skönja en handlingslinje; bestäm den kritiska massan, bestäm den nationella gard som behövs utöver den kritiska massan och lägg till det som behövs för att kunna forcera fram en ytterligare utbyggnad.

Den ideala sekvensen för dimensionering av den hotbildsbefriade ubåtsflottan kan tänkas vara som i följande teoretiska, pedagogiskt och förenklade exempel;

- Riksdagen beslutar att det är ett nationellt behov att våra omgivande havsområden skall kunna övervakas dolt med ubåtar under en längre tid, en underrättelse och larmklockefunktion.
- Detta omsätts i en konkret beredduppgift – flottan skall kunna sätta in minst tre ubåtar i skarpa spaningsföretag i Östersjön och en i Västerhavet under en längre tid.
- Analys av denna uppgift visar att det behövs åtta ubåtar för att kunna lösa uppgiften

Försvarsmaktens analys av ubåtssystemets kritiska massa visar att minst sex ubåtar behövs för att säkra systemets långsiktiga överlevnad materiellt och personellt. Det finns nu tre alternativ:

1. åtta ubåtar löser det nationella behovet i denna singulära uppdragsprofil

2. sex ubåtar utgör det kritiska minimi-behovet, men då måste uppgiftens omfång minskas
3. mindre än sex ubåtar ger en underkritisk massa och ubåtssystemet bör avvecklas

Andra uppdragsprofiler kan kräva färre eller fler ubåtar. Det kan förtjänas att påpeka att 1988 hade vi 12 ubåtar. I framtiden planeras enligt IO 14 för fyra ubåtar.

Om man utarbetar en hotbildsrensad struktur, byggd på nationella behov och kritiska massa, kan den inte lika enkelt anpassas efter ekonomin, vilket uppenbarligen skett under de senaste decennierna. Om hotbilden tas bort ur ekvationen kan den inte heller friseras efter behov, vilket torde ge ett lugnare och mer långsiktigt försvarspolitiskt förlopp.

Det går då att hävda att denna framtagna nominella nivå är vad vi behöver *under alla omständigheter*. Alla avsteg till det sämre från denna grundstruktur, som också leder till underkritisk massa i något avseende leder också till slöseri med skattemedel och sämre skydd för samhälle och befolkning.

Politikerna kommer därmed att få svårare att röra sig på Försvarets egen planhalva utan sitt främsta anfallsvapen – den ”anpassade” Hotbilden.

Regeringen borde också välkomna att en tydlig rågång dras upp mellan den och Försvarsmakten så att regeringen klagör de hotbildsrensade nationella behoven, fördelar uppgifter och därmed sammanhängande resurser och därefter låter bli att med t.ex. olika s.k. departementala genomförandegrupper peta i enskilda strukturer och vapensystem (jämför Riksrevisionens rapport RiR 2012:18). Uppdragstaktik får inte bara vara en vacker fras.

Hotbilder har dock fortfarande en funktion på strategisk nivå, nämligen då dessa indikerar att man borde växla upp försvarsförmågorna från grundnivån. Försvarsbesluten blir då ett val mellan att bibehålla grundnivån eller att, i god tid, utöka denna nivå – ingenting annat. Åtminstone till dess den eviga freden bedöms ha inträffat.

De farligaste ”hoten” mot vårt nationella försvar tycks för närvarande komma från vårt eget finansdepartement, dock oftast maskerade i form av anpassade hotbilder från försvarsdepartement, försvarsutskott och försvarsberedning. Med hjälp av dessa hotbilder har olika regeringar åstadkommit ca 80 %-iga egna ”förluster” på 20 år utan att lyckas definiera den grundnivå som skall gälla oavsett läge i vår omvärld. Förluster genom ”Friendly fire” har fått en ny innebörd.

Ekonomi kan förvisso vara styrande men då måste den öppas fram som en styrande faktor och befolkningen kan då ta ställning till föreslagna anslagsfördelningar i val med förutsättningen att försvaret av landet är ett kärn- och allmänintresse. Att den enskilde väljaren skall kunna hänga med i svängarna avseende ständigt förändrade, sällan konkreta och ofta delvis hemligstämplade framtida hotbilder är en utopi.

När ÖB nyligen (januari 2013) sade att vi har ett försvar som, efter tre veckors förberedelser, kan försvara oss mot ett begränsat anfall i en riktning, under en vecka (när den nya försvarsstrukturen 2014 är färdig omkring 2019 alltså), är budskapet tydligt – i förhållande till våra nationella behov kommer vi 2019 att ha en underkritisk förbandsmassa. Nuläget är inte i närheten av vad som beslutats tidigare (”hela landet skall försvaras”) eller ens den bild av läget 2019 som regeringen för fram. Vad försvarsförmågan är idag (februari 2013) kan man verkligen fråga sig.

När försvarsministern går i svaromål med argumentet att ”*det försvar vi har, är det vi behöver*”, betyder det i klartext att Försvarsmakten inte behöver ha en bättre förmåga för det finns ju ingen allvarlig hotbild – vare sig nu eller i framtiden. Den framtida hotbilden har mycket sällan, eller aldrig, visat sig vara rätt tidigare så varför skulle den vara det nu? Den finns bara i betraktarens öga. En hotbild idag – en annan (mindre) i morgon. Simsalabim! Allt löser sig av sig självt!

Självklart kan den hotbildsbefriade flottan definieras om man vill, liksom Försvarsmakten i sin helhet för den delen, det gäller att definiera grunduppgifterna, finna olika omslagspunkter och utarbeta hur strukturerna måste se ut med hänsyn till detta. Kan man inte uppnå de kritiska omslagspunkterna för olika system bör dessa system förbättras eller avvecklas – vidmakthållande av en underkritisk massa blir bara lik i lasten och slöseri.

Detta synsätt kan ge en möjlighet att närma sig försvarsmaktens grunduppgifter och dess innehåll från en annan riktning. Varför inte försöka? Värre kan det knappast bli.

# TIDSKRIFT I SJÖVÄSENDET

FÖRSTA UTGIVNINGÅR 1836

KUNGL. ÖRLOGSMANNASÄLLSKAPET

- en av de kungliga akademierna -

**Redaktör och ansvarig utgivare: Flottiljamaral Thomas E. Engevall**

**Redaktionens adress: Junibacken 9, 135 54 TYRESÖ**

**Telefon: 08-798 7139, alt. 070-588 7589, E-post: [editor@koms.se](mailto:editor@koms.se)**

**Plusgiro: 125 17-9, Bankgiro: 446-3220, Organisationsnummer: 935000-4553**

**Ärenden om prenumeration och övriga administrativa ärenden rörande tidskriften hänvisas till samma adress.**

**Kungl. Örlogsmannasällskapets postadress:**

**Teatergatan 3, 1 tr, 111 48 STOCKHOLM**

**Telefon: 08-664 7018,**

**E-post: [akademien@koms.se](mailto:akademien@koms.se)**

**Hemsida: [www.koms.se](http://www.koms.se)**

**Plusgiro: 60 70 01-5, Bankgiro: 308-9257, Organisationsnummer: 835000-4282**

**Kungl. Örlogsmannasällskapets biblioteks adress: Amiralitetstorget 7,**

**371 30 KARLSKRONA Telefon/Telefax: 0455-259 93, E-post: [library@koms.se](mailto:library@koms.se)**

Tidskrift i Sjöväsendet utkommer med minst fyra nummer årligen. 2013 utkommer dock fem nummer (mars, juni, augusti, oktober och december). En ettårig prenumerationen kostar 250:- för prenumeranter med postadress inom Sverige och 350:- för prenumeranter med utrikes postadress. Avgiften betalas till plusgiro nr 125 17-9 (glöm ej ange namn och adress!).

Om Kungl. Örlogsmannasällskapet så beslutar kan författaren till införd artikel belönas med akademiens medalj, hedersomnämning och/eller penningpris.